

Üçüncü Sektör Kooperatifçilik

Basel I-II Sermaye Yeterliliği Uzlaşmaları Işığında Bilanço Varlıklarında Risk-Bazlı Ağırlıklandırma ve Risk-Odaklı Kredi Fiyatlamasının Çok Yönlü Etkilerine Yönelik Bir İnceleme

Tamer AKSOY*

Özet: Basel II sermaye yeterliliği uzlaşısı ile, risk-bazlı derecelendirme/kredilendirme ve fiyatlandırmaya dayalı risk odaklı yeni bir yaklaşıma geçilmekte ve bilanço varlıklarına ilişkin risk ağırlıkları değiştirilmektedir. Yeni düzenleme, % 8 oranındaki Minimum sermaye gerekliliğinin tekrar tanımlanması, gözetimin gözden geçirilmesi ve piyasa disiplini konularında üç temel esas getirmektedir. Basel II; kredi riski, sermaye yeterliliği ve bilançolar başta olmak üzere, banka, işletme, ilgili taraflar ve ülkemiz açısından çeşitli etkiler doğurmaktadır. Yazıda, getirilen temel düzenlemeler ile risk odaklı kredilendirme/fiyatlama ve risk ağırlıklandırma hususları ele alınmaktadır. Ayrıca, Basel II'nin (bankalar dahil) ilgili taraflara olan çok yönlü etkileri ile kritik başarı faktörleri ve çeşitli önerilere özetle yer verilmektedir.

Anahtar Kelimeler: *Basel I-II, sermaye gerekliliği, kredi riski, risk bazlı kredi fiyatlaması, risk ağırlıklandırma, Basel II'nin etkileri.*

RISK-BASED CREDIT PRICING , RISK-WEIGHTING OF ASSETS AND THEIR MULTI-IMPACTS UPON RELATED SIDES IN THE LIGHT OF BASEL I-II THE CAPITAL ADEQUACY DIRECTIVES

Abstract: Basel II proposed a capital framework consists of three main pillars: Minimum Capital Requirements with a minimum capital standard of 8%, supervisory review and market discipline in addition to the risk-based capital management and risk-based credit pricing. Basel II has some impact upon credit risk, assets risk-weighting, minimum capital requirements, and balance-sheets on together with the banks, businesses, related sides and our country. In this study, It is handled the basic regulations of Basel II, risk-based pricing and risk-weighting in addition to the its effects on banks, related parties and a number of proposals.

Key Words: *Basel I-II, capital adequacy, credit risk, risk-based pricing, risk-weighting, their reflections.*

* Dr. Tamer AKSOY (taksoy@oyak.com.tr)

GİRİŞ

Globalleşen finans piyasalarını regüle edecek bir kurallar bütünü oluşturabilmek ve bankaların küresel ortak standartlarda çalışmasını sağlamak amacıyla, 1974 yılında 10 gelişmiş ülke merkez bankası başkanının katılımıyla BIS (*Bank for International Settlements*) bünyesinde “Basel Komitesi (*The Basel Committee*) oluşturulmuştur (BIS, (<http://www.bis.org/bcbs/aboutbcbs.htm>)).

Bankaların dünya çapında oluşturulmuş ortak standartlarda çalışmasını sağlamak üzere kurulan bu Komitece yapılan ilk incelemeler neticesi, uluslararası piyasalarda faaliyet gösteren çoğu bankanın yetersiz sermaye oranıyla faaliyet gösterdiği ortaya çıkmıştır. Bu doğrultuda, finans piyasalarını düzenlemeye yönelik ilk standartlar, Basel Komitesince 1988 yılında Basel-I Standartları (*The Basel Capital Accord*) adıyla yayınlandı. Basel I düzenlemeleri ile, bankaların uyması ve sahip olması gereken çalışma esasları ve sermaye oranları standart bir yapıya kavuşturulmuştur.

Zamanla mali piyasaların gelişmesi ve işlemlerin karmaşıklaşması sonucu Basel I kriterleri yetersiz kalmaya başlamış ve değişen piyasa şartlarına uyum sağlayamama sonucunu doğurmuştur. Basel Komitesi, bankaların krizlere dayanıklılık ve değişen koşullara adaptasyon kabiliyetini artırmaya yönelik yeni bir standartlar seti oluşturmak için 1999 yılında tekrar çalışmaya başlamış ve 2001 yılının başında taslak direktifini yayınlamıştır.

Komite tarafından önerilen Basel II (*International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards*), 2002 yılı başında yeniden tartışmaya açılmıştır. (<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>). Nihai metni 26.6.2004 tarihinde açıklanan ve ülkemiz bankacılığını da etkileyen Basel II düzenlemelerinin, 2006 sonunda G-10 ve AB’nde, 2007 başında da gelişen ülkelerde uygulanmaya başlanması ve bankacılıkta yıllardır etkisini sürdüren Basel I’in geçerliliğini yitirmesi öngörülmüştür. Yeni Basel II Sermaye Uzlaşısı, bankaların sermaye yeterliliklerinin ölçülmesine ve değerlendirilmesine ilişkin olarak Basel Komitesince yayımlanan ve yakın tarihte birçok ülkede yürürlüğe girmesi beklenen standartlar bütünüdür. (BDDK, 2005)

Risk odaklı sermaye yönetimi ve risk odaklı kredi fiyatlaması gibi yenilikleri de beraberinde getiren Basel II; kredi riski, sermaye yeterliliği ve bilançolar başta olmak üzere, banka, işletme, ilgili taraflar ve ülkemiz açısından çeşitli etkiler doğurmaktadır. Yazımızda, getirilen temel düzenlemeler ile risk odaklı kredilendirme/fiyatlama ve risk ağırlıklandırma hususları yanında, Basel II’nin (bankalar dahil) ilgili taraflara yönelik muhtelif etkileri ve çeşitli öneriler özetle ele alınmaktadır. Çalışma, sonuç ve kaynakça ile sona ermektedir

BASEL I VE BASEL II’YE UYUM SÜRECİNDEKİ ADIMLAR

Basel I, bankacılığın regülasyonu ve risk yönetimi alanında, ilk kapsamlı ortak uluslararası uzlaşmayı oluşturmuştur. Bu nedenle de, 1988’den bugüne varlığını sürdürebilmiştir. Basel I’in temel amacı, uluslararası bankacılık sisteminin istikrarını,

emniyetini ve güvenilirliğini korumak, bankaların risk kültürlerini oluşturmak, yöneticilerin ve banka sahiplerinin bakış açılarını yeni düzenlemelere uyumlu olarak geliştirmek, teknolojik yatırımları tamamlamak, personeli eğitmek ve farklı ülkelerdeki uygulamalarla yeknesaklık sağlayarak, uluslararası bankalar arasında rekabet eşitsizliğini azaltmak olarak belirlenmiştir (LEE, 2003:93). Basel Komitesince, üye ülkelere yönelik ve tavsiye niteliğinde ele alınan bu kararlar, 100'ün üzerindeki ülkelerde büyük kabul görmüş ve uygulamaya geçirilmiştir. Gelişmiş ekonomilerde 1 Ocak 1998'de uygulanmaya başlanan son Basel I tebliği, Türk bankacılık sektörüne tam dört yıl gecikmeyle 1 Ocak 2002'de girmiştir. Basel I'den Basel II'ye geçişte çeşitli aşamalar sözkonusu olmuştur.

Haziran 1999 Önerisi:

Basel Komitesinin Haziran 1999 Önerisi'nde, finansal kurumların taşıdığı riskler üç gruba ayrılmıştır. Kredi riski, piyasa riski ve operasyonel riskler. Komite bu üç büyük risk kategorisinden her birine ilişkin çerçevenin daha açık bir şekilde genişletilmesi gereğini düşünmüş ve Haziran 1999 teklifini tartışmaya açmıştır (TBB, 2000:62). Yeni önerinin üç temel dayanağı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi, asgari sermaye gerekleri, ikincisi, sermaye yeterliliğinin ölçümü ve iç denetim, diğeri de piyasa disiplininin etkin kullanımıdır. Öneriler Mart 2000 sonuna kadar tartışılmıştır. Gelen yorumları da dikkate alan geliştirilmiş yeni bir taslak, Komitece Ocak 2001'de tartışmaya sunulmuştur.

Yeni Sermaye Uzlaşısı Belgesi (Ocak 2001)

İstişari amaçlı (consultative) yayınlanan Ocak 2001 tarihli Yeni Basel Sermaye Uyumu (The New Basel Capital Accord) dokümanında; Haziran 1999 taslağındaki üç ayaklı (pillar) temel yapı (Asgari sermaye gerekleri, sermaye gereklerinin denetim ve gözetimi ve piyasa disiplini) korunmakla beraber, detaylarda değişikliğe gidilmiştir (BIS, 2001:(<http://www.bis.org/publ/bcbsca03.pdf>). Değişiklikler daha çok paydadaki risklerin hesaplanışında olmuştur. Kredi riski daha detaylı tanımlanıp, operasyonel risk ilk kez tanıma dahil edilmiştir. Kredi riski için ise standart ve içsel derecelendirmeye dayalı iki yöntemli bir yaklaşım önerilmiştir.

Ocak 2001 Belgesi, Haziran 1999 tasarısından belli noktalarda farklılık arz etmiştir. Kredi riskinin standartlaştırılmış yöntemle göre hesaplanışında, kurumların risk ağırlıkları mevcut risklerine yakınlaştırılmış ve bankaların ve kurumların ülkelerinden daha iyi bir risk notu alabilmelerine olanak tanınmıştır. Ayrıca, kredi riskinin içsel derecelendirme yaklaşımına göre ölçülmesinde temel ve gelişmiş yöntem adı verilen iki yöntem oluşturularak, daha çok bankanın bu yöntemleri uygulayabilmesine imkan sağlanmıştır (TBB, 2002:2-8). Buna ilaveten, asgari sermaye gerekliliğinin hesaplanışında operasyonel riskler de dikkate alınmış ve sermaye gerekliliğinin gözetim ve denetimi ile piyasa disiplinine ilişkin ayrıntılı kriterler belirlenmiştir.

Kasım 2002 QIS-3 Çalışması ve Hedefleri ve Basel Takvimi

Niceliksel Etki Çalışması (OIS-3) Quantitative Impact Study-3), yeni Basel anlaşmaları içerisinde Basel-10 ülkeleri ve diğer ülkelerin gözetim ve denetim otoriteleri ile işbirliğinde bulunarak yeni düzenlemenin banka sermaye yeterliliklerini nasıl etkileyeceği konusunu incelemeyi amaçlamıştır (BIS, 2002: (<http://www.bis.org/bcbs/qis/qis3.htm>)). QIS-3, Basel II nihai taslak çalışmasının başarıya ulaşabilmesi için, kredi riski ve operasyonel risk ölçümleri ile minimum sermaye yeterliliği hesaplanması ve bankalarla Komite arasındaki bilgi alışverişinin geliştirilmesine yönelik kapsamlı bir saha çalışmasıdır. OIS-3 sonuçları dikkate alınarak hazırlanmış CP3 metninin ve Basel II'nin son taslak hali Mayıs ve Haziran 2003 aylarında yayınlanmıştır. Bütün bunların sonucunda 26 Haziran 2004 tarihinde Basel II yayınlanmıştır. Basel Komitesince atılan adımlara ilişkin açıklayıcı takvime aşağıda yer verilmektedir.

Tablo: 1- Basel Komitesi Adımları

1988	Basel I Sermaye Uyumu (1988 The Basel Capital Accord)
1992 Yılı Sonu	Uygulamaya Başlama İçin Verilen Son Tarih
Haziran 1999	Yeni Sermaye Düzenlemesi-Birinci Taslak
Kasım 1999	Yeni Sermaye yeterliliği çerçevesinin Güncelleştirilmesi (Newsletter no.1: Update on work on a New Capital Adequacy Framework)
Ocak 2001	Yeni Sermaye Düzenlemesi-İkinci İstişari Taslak (Second Consultative paper)
Ocak 2001	Yeni Basel Sermaye Uyumunun Güncelleştirilmesi (Update on the New Basel Capital Accord)
31.5.2001	İkinci Taslağa İlişkin Görüş Bildirmek İçin Son Tarih
Eylül 2001	Yeni Basel Sermaye Uyumunun Güncelleştirilmesi (Newsletter no.2: Update on work on the New Basel Capital Accord)
2001 Sonu	Yeni Düzenlemenin Yayınlanması (İptal Edildi)
2 Kasım 2002	QIS-3 Çalışması Yapıldı
29 Nisan 2003	Üçüncü İstişari Taslak Metni CP3 Yayınlandı (Third Consultative Paper)
Ağustos 2003	Yeni uyumun uluslar arası düzeyde uygulanması için gereken ilkeler yayınlandı (High-level principles for the cross-border implementation of the New Accord)
2004	Yeni Düzenlemenin Uygulamaya Geçilmesi İçin Öngörülen Tarih (İptal Edildi)
Haziran 2004	Kredi riski, türev ürünler, kaydi konular vb. ilişkin yeni çalışma sonuçları yayınlandı (Newsletter no.3: New work on counterparty credit risk and trading book-related issues)
26.06.2004	Basel II'nin yayınlanması (The New Basel Capital Accord)
2007 başı	Basel II'nin kabulü, direktif haline getirilmesi ve uygulamaya geçirilmesi

Kaynak: BIS, **Basel II: Revised International Capital Framework: History**, 26 June 2004; (<http://www.bis.org/publ/bcbsca.htm>)

Basel I ve Bilanço Varlıkları Bazında Risk Ağırlıklandırması

İlk dönemlerde likidite perspektifinden kredi riskine odaklanan Basel Komitesi kararları, piyasa ve operasyonel risklerin de ilavesiyle, gelişmeye açık hale gelmiştir. Getirilen risk ağırlıklarının kredi riski, banka bilançosu ve dolayısıyla kredilendirme kapasitesi üzerinde önemli etkisi bulunmaktadır. Basel I'de, sermaye yeterliliği açısından, bankaların aktifleri dört risk kategorisinde (% 0, % 20, % 50 ve % 100) ağırlık-

landırılarak ortalaması alınmakta ve banka sermaye tutarının risk ağırlıklı aktifler içindeki payının yüzde 8'den (%8) daha az olamayacağı öngörülmektedir.

Ayrıca, bilanço dışı varlıklar için de iki aşamalı bir yöntem uygulanmaktadır. Birinci aşamada kredi dönüştürme katsayıları ile nakdi kredi benzeri haline getirilmekte ve ikinci aşamada uygun risk ağırlıkları ile çarpılmaktadır.

Basel I'de, devletler, merkez bankaları ve bankalar için OECD üyesi ülke ayrımı yapılmakta ve bu ülkelerdeki bankalar daha az riskli olarak değerlendirilmektedir. (Basel I'deki bu uygulama OECD üyesi olan, ancak kredi riski yüksek ülkeler açısından (Türkiye gibi) avantaj, OECD üyesi olmayan, ancak kredi riski göreceli olarak daha düşük ülkeler açısından (Singapur gibi) dezavantaj oluşturmaktadır.)

Risk Ağırlığı	Varlık Türü
% 0	1. Nakit 2. Merkezi hükümetten ya da merkez bankasından yerel para birimi cinsinden alacaklar 3. OECD üyesi merkezi hükümetlerden ve merkez bankalarından alacaklar 4. OECD merkezi hükümetlerinin çıkardığı menkul kıymetlerin teminat olarak verildiği ya da OECD merkezi hükümetlerinin bizzat garantisi altındaki alacaklar
0, 10, 20 ya da %50 (ulusal değerlendirmeye bağlı)	Merkezi hükümet ve merkezi hükümetin garantisi altındaki borçlar dışında kalan kamu kuruluşları
%20	1. Uluslararası Kalkınma Bankaları ve bu bankalar tarafından ihraç edilen menkul kıymetler ve bu bankalar tarafından garanti edilen borçlar 2. OECD ülkeleri bankalarından alacaklar ve OECD ülkelerindeki bankalar tarafından garanti edilen alacaklar 3. OECD ülkesi dışındaki ülke bankalarından vadesine bir yıl ve daha az süre kalmış alacaklar ile yine bu bankaların garantisi altında olan vadesine bir yıl daha az süre kalmış alacaklar 4. Ulusal olmayan OECD kamu sektörü kuruluşlarından alacaklar 5. Nakit alacaklar
%50	İpotekli Konut Kredileri
%100	1. Özel sektörden alacaklar 2. OECD ülkesi dışındaki ülke bankalarından vadesine bir yıldan daha uzun süre kalmış alacaklar 3. OECD ülkesi dışındaki ülkelerin merkezi hükümetlerinden alacaklar (ulusal para cinsinden değil ise) 4. Kamu sektörü tarafından işletilen ticari işletmelerden alacaklar 5. Bina, fabrika ve teçhizat ve diğer sabit varlıklar 6. Gayrimenkul ve diğer yatırımlar 7. Diğer bankalar tarafından ihraç edilmiş sermaye benzeri enstrümanlar 8. Tüm diğer varlıklar

Kaynak: BIS Bank of International Settlements, Basel Committee on Banking Supervision, **The Basel Capital Accord**, 1988

BASEL II UZLAŞISI (The New Basel Capital Accord)

26 Haziran 2004 tarihinde yayınlanan Basel II düzenlemelerinin, bankalar başta olmak üzere tüm kredi ve yatırım kuruluşlarına uygulanması öngörülmüştür. Basel II, bankalarda etkin risk yönetimini ve piyasa disiplini geliştirme, sermaye yeterliliği ölçümlerinin etkinliğini artırma, bu sayede sağlam ve etkin bir bankacılık sistemi oluşturma ve finansal istikrarı sağlamayı amaçlamaktadır.

Basel II içinde sermaye yükümlülüğünün nasıl hesaplanacağı, maruz kalınan risklerin nasıl yönetileceği, sermaye yeterliliğinin nasıl değerlendirileceğine ilişkin hükümler mevcuttur. Yeni düzenleme, risk odaklı sermaye yönetimi ve risk odaklı kredi fiyatlaması (*risk-based pricing*) gibi yenilikleri beraberinde getirmektedir (LEE, 2003:93). Risk odaklı kredi fiyatlaması ayrıca bankalar başta olmak üzere tüm kredi kuruluşları ile beraber, kullanılacak kredilerin miktarını ve fiyatını da olumlu ve/veya olumsuz yönde etkileyecektir. Kullanılan kredilerin türünden, vadesine, teminatından firma derecelendirmesine kadar çeşitli kriterler, kredilerin fiyatlamasına yansıtacaktır. Kredi riski Basel I’de ileri tekniklerle ölçülmeden belirlendiğinden, aynı firma hakkında bankalar arasında farklı değerlendirmeler yapılabilmekte ve farklı kredi fiyatları ortaya çıkabilmekteydi.

Bu aksaklıklara ilaveten, Avrupa’daki kredi kuruluşları da, Basel I anlaşmasının, sürekli gelişme gösteren finansal piyasaların ihtiyaçlarını karşılamadığını fark etmişlerdir. Yeni teknoloji, küreselleşme, yenilikçi finansal ürünler ve hizmetler, piyasa işleyiş şekli başta olmak üzere, bankaların kredi yönetimini, piyasa ve operasyonel risk yöntemlerini de değiştirmiştir (BIS, 2004:(<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>)).

Bu ihtiyaç ve değişim doğrultusunda çıkarılan Basel II’de, kredi kuruluşlarında risk yönetimine odaklanılmakta ve bu kuruluşlarda bilinçli bir risk yönetim kültürü oluşturulması hedeflenmektedir. Risk yönetim kültürü oluştuktan sonra, bankacılık sistemi daha verimli hale gelecek, niteliksel ya da sayısal herhangi bir sorun ortaya çıktığında, sorunun risk yönetimine hızlı bir şekilde teşhisi mümkün olabilecektir.

Basel II’de risk ağırlıklı kredilendirmeye ilaveten, riski azaltıcı bir unsur olarak sigorta konusuna da daha fazla onay verilmekte ve ayrıca kısmi mortgage kredi kullandırılmaları konusuna da büyük esneklik getirilmektedir. Ayrıca, KOBİ’ler (Small and Medium-Sized Enterprises-SMEs) ve daha önce özel bir düzenleme olmayan ipotekli tahviller de özel düzenlemeye tabi tutulmaktadır (Basel II’nin KOBİ’lere etkisi konusunda ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz TBB, 2004).

Basel II uzlaşısında açıklanan gelişmiş yöntemlerin, banka ve kredi kuruluşlarının risk ölçümünde kullanılmaması halinde, banka/kredi kuruluşlarının sermaye ihtiyaçlarının katlanarak artırılması öngörülmüştür (Geçer, 2005:78). Bu yöndeki bir artışın, bu kuruluşlarca kullanılan kredi maliyetlerine yansıtılması ve uzun dönemde, rekabetçilik yeteneklerinin de etkilenmesi gibi sonuçları olabilecektir. Basel II Direktifi ile getirilen temel düzenlemeler üç ana başlık altında özetlenebilir.

Tablo: 3- Basel II ile getirilen temel düzenlemeler

⇒	Minimum Sermaye İhtiyacının tekrar tanımlanması (minimum capital requirements),
⇒	Gözetim ve Denetim Sürecinin Gözden geçirilmesi (supervisory review)
⇒	Piyasa Disiplini (market discipline)

Kaynak: BIS, **Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: a Revised Framework**, June 2004, (<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>)

Minimum sermaye gerekliliğine ilişkin I.temel, riske daha duyarlı bir sermaye yönetimi standartlarını belirlemektedir. Bu temel, , kredi riski, operasyonel risk, kredi riskini azaltma ve teminat gibi konuları ele almaktadır. Düzenleyici gözetim ve denetim sürecine ilişkin II.temel, denetimlerin sorumluluk ve yetkilerini şu notalarda daha da artırıcı düzenlemeler getirmektedir. Bunlar; sermaye ve risk yönetimi süreçleri, sermaye yeterliliği, sermaye karşılığı düzeyi, sermaye seviyesinin proaktif izlenmesi ve gerekli önlemlerin artırılmasıdır. Piyasa disiplinine ilişkin III. ve son temel ise, finansal durum bildirimlerinin içeriğini ve şeffaflığını şu konularda artırmaktadır. Bunlar; risk yönetimi yaklaşımının açıklanması, sermaye seviyesi ve risk ve işkollarına göre sermaye analizidir.

Yeni Basel II uzlaşısında sermaye yeterlik rasyosu değişmemiş ve minimum %8 olma koşulu aynen korunmuştur. Yeni uzlaşi ile temel değişiklikler, Sermaye Yeterlilik Rasyosundaki risklerin (Kredi Riski+ Piyasa Riski+ Operasyonel Risk) hesaplanmasında olmuştur. Piyasa riski aynı kalırken, kredi riski daha detaylı tanımlanmıştır (*Kredi riskinin son yirmi yıldaki gelişimine ilişkin ayrıca bkz. ALTMAN&SAUNDERS, 1998*). Ayrıca sermaye hesaplanırken piyasa ve kredi riski ile beraber dikkate alınmak üzere ilk defa Operasyonel Risk (operational risk) gündeme getirilmiştir (LEE, 2003:94)

Bankanın Sermaye Rasyosu (en az %8) =	$\frac{\text{Toplam Sermaye}}{\text{Kredi Riski + Piyasa Riski + Operasyonel Risk}}$
---------------------------------------	--

Teknik seviyesi yüksek ve uygulanması pahalı olan Basel II içerisinde, risk ölçümüne ilişkin basit matematiğe dayalı standart yöntemler ile kredi, piyasa ve operasyonel riske ilişkin ileri istatistikî/matematikselsel risk ölçüm metotlarını içeren yöntemler bulunmaktadır.

Kredi riski bankacılık işlemlerini etkilemektedir. Paydanın bileşenlerinden biri olan kredi riski, risk-ağırlıklı aktiflerdir. Risk-ağırlıklı aktifler ya standart ya da iç derecelendirmeye dayalı yaklaşımlarla hesaplanmaktadır.

Basel II'de, yukarıda da belirtildiği gibi, piyasa riskinin ölçümü için 1996 yılında yapılan değişiklikle Basel I'e getirilen uygulamadan farklı bir yöntem önerilmemiştir (BIS, 2001:2). Yukarıdaki oranda paydada yer alan piyasa riski bileşeni, hazine işlem-

lerinden kaynaklanan piyasa riski olup, hazine işlemlerini etkilemektedir. Buna göre, piyasa riski ya standart yöntemle ya da içsel modellerle ölçülebilir.

Paydada yer alan operasyonel risk bileşeni, üç farklı yöntemden birisiyle hesaplanmış operasyonel risk değeridir. Operasyonel riskin ölçümü için yeni yaklaşımda önerilen yeni yöntemler, Temel Gösterge Yaklaşımı, Standart Yaklaşım ve İçsel Ölçümlere Dayalı Yaklaşımdır. Üç farklı yöntem ile Basel II’de risklere daha duyarlı ve esnek bir yapının oluşturulması hedeflenmektedir (KORKMAZ, 2004:66-69). Yeni yayınlanan uzlaşıda hem kredi hem de operasyonel riskin ölçümü için basitten karmaşığa doğru geniş bir spektrum içerisinde yer alan modellerin kullanılmasına imkan verilmektedir (BIS, 2004:4).

Basel II ile bankalara, kendi içsel risk derecelendirme modellerini kullanarak, kredi riski için ayırmaları gereken minimum sermaye tutarını hesaplayabilme imkanı veren önemli bir değişiklik getirilmektedir. Bu yeni yaklaşım, bankaların ayırmak zorunda olduğu yasal sermayeyi bankaların risk pozisyonlarını dikkate alarak ayırdıkları ekonomik sermayeye yaklaştırmaktadır.

Basel II Işığında Kredi Riski ve Risk Bazlı Fiyatlandırma/ Teminatlandırma

Basel II uygulamalarıyla birlikte banka ve kredi kuruluşlarının maruz kaldıkları riskleri daha iyi ölçmeleri beklenmektedir. Bunun için bankaların derecelendirme ve risk bazlı fiyatlamayı da hayata geçirmeleri gerekmektedir. Derecelendirme ve risk bazlı fiyatlama (risk based pricing), bankanın daha çok risk aldığı ürünlerde ve düşük dereceli müşterilerde daha yüksek fiyatlama yapması olarak yorumlanabilir.

Basel II ile getirilen yeni düzenlemede, kredi kullananın (firmanın) kredi riskinin ölçümü iki ana unsura dayanmaktadır. a)Kredi kullananın (firmanın) risk seviyesi ve b)Kredi işleminin risk seviyesi.

Kredi kullananın riski, firmanın finansal verileri (bilanço, gelir tablosu vb.), finansal tablolara yönelik analiz ve projeksiyonlar vb.niceliksel faktörleri ile niteliksel faktörlerinin (şirketin yönetici ve ortaklarının geçmişi, yönetim, organizasyon ve iç kontrol yapısı, faaliyet alanları ve etkinliği, ürün/hizmet gelişimi, ithalat/ihracat, iş ilişkileri, rekabet durumu, pazar payı vb) değerlendirilmesi sonucu tesbit edilen firma derecelendirme notu ile ifade edilmektedir.

Kredi işlem risk seviyesinin belirlenmesinde ise, kredi işleminin türü, vadesi, tutarı, kullanım amacı, teminatlar ve para birimi dikkate alınır. Risk bazlı derecelendirme ve fiyatlamayı etkileyen zorlayıcı unsurlardan birisi de kullanılacak krediler için firmalarca verilecek Teminatlardır (collateral). Bu unsurlar göz önüne alınarak kredi, ‘çok riskli’ veya ‘az riskli’ olarak belirlenmekte ve buna göre fiyatlandırma yapılmaktadır.

Basel II kapsamında kabul edilebilecek teminatlarda da bir farklılaşma sözkonusu olmaktadır. Basel II de kabul edilmesi öngörülen Teminatlar şunlardır: Nakit para, mevduat veya mevduat sertifikası, altın, borçlanma senetleri (reytinge göre, likit ve bankalarca çıkartılan), ana endeksteki hisse senetleri, yatırım fonları, düzenlenmiş piyasalarda işlem gören hisse senetleri, düzenlenmiş piyasalarında işlem gören hisse senedi içeren fonlar, İpotek (çeşitli şart ve sınıflamalara göre). (NYUGEN, 2004: www.economic-research.bnpparibas.com) ve (REICLING, 2002: www.uni-magdeburg.de).

Gerçek müşteri çek ve senetleri ile ortak ve grup şirketleri kefaletleri teminat kapsamına alınmamıştır. Dolayısıyla, ülkemizde yaygın olarak kullanılan teminat türlerinin (ortak kefaleti, grup şirketi kefaleti, müşteri çek ve senetleri) değersiz hale gelmesi nedeniyle ülkemiz bu değişimden önemli derecede etkilenmektedir.

Ayrıca, Basel II uygulamaları kapsamında ticari emlak ipoteği karşılığı verilen kredilerin (fabrika, depo vb) teminat kapsamına alınması özel ve oldukça zorlayıcı şartlara bağlanmıştır. Diğer yandan teminatına ikamet amaçlı gayrimenkul ipoteği alınan kredilerin % 35 risk ağırlığıyla değerlendirilmesi öngörülmüştür.

Kredi maliyetini etkileyecek anahtar faktörlerin başında firma derecelendirme notu, risk ağırlıklandırma kapsamında belirlenen risk ağırlığı, banka içsel derecelendirme notu, kullanılan kredi türü, teminat kalitesi gelmektedir.

Basel II’de, kredi riskinin ölçümü için “Standart Yaklaşım” ve “İçsel Derecelendirme Yaklaşımı” şeklinde iki yöntem önerilmektedir. İçsel Derecelendirme Yaklaşımı ise kendi içerisinde “Temel” ve “Gelişmiş” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Tablo: 4- Sermaye Gereklilikleri (Capital Requirements)

⇒ Operasyonel Risk (<i>operational risk</i>)
⇒ Piyasa Riski (<i>market risk</i>)
⇒ Kredi Riski (<i>credit risk</i>)

- Standart Yaklaşım (<i>Standardized Approach</i>)
- Temel İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (<i>FIRB-Foundation Internal Ratings Approach</i>)
- Gelişmiş İçsel Derecelendirme Yaklaşımı (<i>AIRB-Advanced Internal Ratings Approach</i>)

Kaynak: BIS, 2004 (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>) den yararlanılarak hazırlanmıştır.

Basel II’den sonra kredi fiyatı şu unsurların bileşiminden oluşacaktır.

Tablo: 5- Kredi Fiyatlandırma Formülü ve Kredi Fiyatını Belirleyen Faktörler

$\text{Kredi Fiyatı}^* = \{ \text{Sermaye Maliyeti} \times \text{Sermaye} \} + \{ \text{Yabancı Kaynak Maliyeti} \times \text{Yabancı Kaynak} \} + \text{Operasyonel Giderler} + \text{Risk Primi} + \text{Kar Marjı}$
<p><i>*Formüldeki sermaye maliyeti bileşeni, faiz vb makro koşullar ile bankanın genel risklilik düzeyi vb. hususlarca belirlenir. Sermaye bileşeni ise, yurtiçi/yurtdışı yeni hissedarlar, halka arz ve birleşme ve devralma gibi faktörlerden etkilenir. Yabancı kaynak maliyeti bileşeni ise, faiz vb.makro koşullar, menkulkiymetleştirme imkanları, bankacılıkta vade perspektifi, banka bono/tahvil ihracı, banka derecelendirme notu (risklilik düzeyi) ve mevduat piyasası koşulları ve diğer hususlardan etkilenir. Yabancı kaynak bileşeni, mevduat toplama kapasitesi, yurtdışı kredi piyasalarına erişim, uluslar arası makroekonomik gelişmeler, uluslar arası kuruluşlardan kaynak sağlama imkanı vb.hususlardan etkilenir.</i></p> <p><i>Operasyonel giderler bileşeni, vergisel yükler, karşılıklar gibi bankacılık mevzuatından kaynaklanan yükümlülükler, Basel II uygulama maliyeti, ölçek büyüklüğündeki değişimler, diğer sistem maliyetleri vb.hususların etkisi altındadır. Formülün diğer bileşeni olan risk primi ise, müşteri kredi değerliliği, derecelendirme sistemi, birimi risk primi (bankanın risk iştahı), varlık değerindeki değişimler, teminat likiditesi vb.teminat yapısı, garantörün kredi değerliliği, garanti koşulları, kamu garantisi vb. hususları içeren garanti yapısı, kredi satışı vb.gibi riski transfer imkanları, kredi türevleri vb.gibi riski hedge etme olanakları gibi etkenlerin etkisi altındadır.Formüldeki son bileşen olan kar marjı ise, bankanın alternatif yatırım olanakları (DİBS, büyük ölçekli firmalara verilen krediler, tüketici kredileri vb), bankalar arası rekabet yapısı, diğer finansal araçlarla olan rekabet yapısı vb.gibi hususlardan etkilenmektedir.</i></p>

Basel II- Standart Yaklaşım

Banka ve kredi kuruluşlarının kredi kullandırırken firmaya yansıtacak kredi maliyetinin hesaplanmasında kullanılacak Basel II yöntemlerinden birisi Standart yaklaşımdır. Çok özet olarak bakıldığında; bu yöntem, bir firmaya verilecek kredi için ayrılması gereken sermayenin tesbitinde, firmaların “Perakende/retail” ya da “kurumsal/corporate” olarak sınıflanmış olması gereğine dikkat çekmektedir.

Bankalar kurumsal portföyünde bulunan firmalar için, bağımsız uluslararası derecelendirme kuruluşlarınca verilmiş not ile belirlenen kredi değerliliğini kullanacaklardır. Uluslararası arenada çok sayıda rating kuruluşu olmasına karşın, genel kabul görmüş üç kuruluş (*Standard&Poor's*, *Moody's* ve *Fitch*) öne çıkmaktadır. Basel II’de özellikle S&P’nin (*Standard& Poor's*) rating notları, risk ağırlıklarının belirlenmesinde referans olarak alınmaktadır.

Basel II Standart yaklaşım, 1988 Sermaye Uzlaşısı (Basel I Accord) ile içerik olarak aynı, ancak risk hassasiyeti daha yüksektir. Bankalar varlıklarına ve nazım hesaplarda (bilanço dışı) takip ettikleri pozisyonlarına belli bir risk ağırlığı vererek, risk ağırlıklı varlıklarının (risk-weighted assets) toplamını bulurlar.

Risk ağırlığının yüzde 100 olması, o pozisyonun risk ağırlıklı aktiflerin hesaplanmasında tüm değerinin dikkate alınması, yani %8'lik bir sermaye ihtiyacının ortaya çıkması demektir. Buna benzer bir şekilde %20'lik bir risk ağırlığı ise o varlığın %1.6'sı kadar (%8'in beşte biri kadar) sermaye ihtiyacı olacağını gösterir (BIS, 2004:3).

Standart Yaklaşımına göre aktifler içindeki temel kredi grubu; devletlerden, bankalardan ve firmalardan alacaklar kalemlerinden oluşmaktadır. Yasal sermayenin hesaplanmasında 1988 uzlaşısına göre, risk ağırlıklı varlıkların toplamı dikkate alınmakta idi. Risk ağırlıklı varlıkların toplamını belirleyen en önemli ölçü, varlıkların taşıdıkları risk düzeyleri idi.

Basel II-İçsel Derecelendirme Yaklaşımı, Risk Kategorileri ve Bileşenleri

Mevcut uygulamadan farklı olarak, Basel II tarafından getirilen yeni öneri paketinde, bankaların sermaye yeterlilik oranını hesaplamak üzere kendi iç risk derecelendirme sistemlerini kullanabilecekleri içsel derecelendirme yaklaşımı (*Internal Ratings Approach*), geliştirilmiştir. Belli bir geçiş aşamasından sonra bankalarca bu yöntemin uygulanması önerilmektedir. İçsel derecelendirme yaklaşımını (IRB) kullanacak banka ve kredi kuruluşları, kendi risk değerlendirmelerine göre varlıklarına risk ağırlıkları saptayabilecekleri için sermaye karşılıkları optimum seviyede kalacaktır. Bu nedenle bu yaklaşımda, banka kendi içsel derecelendirme kriterlerine göre değerlendirme yapabildiği için sermaye yeterliliğinin hesaplanmasında riske karşı duyarlılık standart yaklaşımına göre daha yüksek olacaktır.

İçsel derecelendirme yaklaşımının kullanımı, Komite'nin geliştirdiği standartlara dayalı olarak gözetim otoritesinin iznine bağlı olacaktır. Bazı standartlara bağlı kalmak kaydı ile bankalara, borçlunun kredibilitesini kendi içsel yöntemleri ile belirleme izni verilecektir. Bankanın her bir borçlu için yapacağı hesaplar, gelecekteki olası bir zarar tahmini cinsinden ifade edilmekte, bu da asgari sermaye gereklerinin temelini oluşturmaktadır.

Temel yaklaşımda banka, her bir borçlunun ödememe olasılığını tespit etmekte, gözetimciler diğer bilgileri sağlamaktadır. Gelişmiş içsel derecelendirmeye dayalı yaklaşımda, gelişmiş bir sermaye tahsis yapısına sahip bankaya, diğer gerekli girdileri de sağlama izni verilmektedir. Hem temel hem de gelişmiş içsel derecelendirme yaklaşımında, risk kategorileri standart yöntemlere göre çok fazla çeşitlendirilmiş, böylece riske karşı duyarlılık artırılmıştır. Bankalar kredi riski için ayırmaları gereken sermaye tutarını kendi içsel risk derecelendirme modellerini kullanarak ayırabilmektedir. Bunun için bankalar yasal düzenleyicilere başvurarak düzenleyicinin onayını almak durumundadır.

İçsel derecelendirme yaklaşımında; (BIS, 2004:19) (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>). öncelikle riskler kategorize edilerek (Firma, banka, devlet, perakende, hisse senedi vb), her bir risk sınıfının bileşenleri tesbit edilmektedir. Daha sonra

Temerrüt Olasılığı (PD- Probability of Default) ve Temerrüt Halinde Zarar (LGD - Loss Given Default) hesaplanmakta, bilahare de Temerrüt Halinde Risk (EAD-Exposure at Default) ve Efektif Vade (M-Maturity) belirlenmektedir.

Risk bileşenlerine dayalı risk ağırlıkları hesaplandıktan ve yaklaşımın uygulanması için gerekli asgari şartlar sağlandıktan sonra son aşama olan asgari şartların ve uygulamaların ulusal denetim otoritesince sürekli gözetimi ve kontrolü gündeme gelecektir (LEE, 2003:93).

İçsel değerlendirmeye dayalı yaklaşımla kurum, ülke ve banka riskleri benzer bir uygulama altında değerlendirilmektedir. Bireysel krediler, proje finansmanı ve hisse senedi riski ayrı yapılar altında incelenmektedir.

Her risk grubu için, uygulamanın üç temel elemanı bulunmaktadır: Bunlar: a)- Risk bileşeni, bankanın kendi tahminlerini ya da gözetim otoritesinin verdiği standart tahminleri kullanabilmesidir. b)Bankalarca risk ağırlıklı aktiflerin hesaplanmasında kullanılan risk bileşenlerini risk ağırlıklarına çeviren risk ağırlık fonksiyonudur. c)Bir bankanın kendi içsel değerlendirme yöntemini kullanabilmesi için gerekli olan minimum özelliklerdir.

İçsel Derecelendirme Yaklaşımında Risk Kategorileri, özetle şunlardan oluşmaktadır. Devletlerden Alacaklar, Bankalardan Alacaklar, Firmalardan Alacaklar, Kurumsal Firmalardan Alacaklar, KOBİ Firmalarından Alacaklar, Özellikli Krediler, Proje Finansmanı, Eşya (object) Finansmanı, Emtia Finansmanı, Gelir Getiren Gayrimenkuller, Yüksek Riskli Ticari Amaçlı Gayrimenkuller, Perakende Krediler, İpotekli konut kredileri, Nitelikli Dönen Perakende Krediler, diğer Perakende Krediler ve Hisse Senedi Yatırımları.

Kurum, Ülke ve Banka Risklerine yönelik olarak özetle; Bankanın kredi riskinin içsel ölçümü, borçlunun ve işlem riskinin değerlendirilmesine dayanır. Çoğu banka, derecelendirmesini borçlunun temerrüde düşme ihtimaline göre belirler. Her bir borçlu bir risk grubuna dahil edildikten sonra, her bir sınıf için “temerrüt olasılığı” (Probability of default, PD) belirlenir.

Temerrüt olasılığı (PD), kredi riskinin tek bileşeni değildir. Bankalar sadece temerrüt olasılığını değil, aynı zamanda temerrüt durumunda ne kadar kaybedeceklerini de dikkate alırlar.

Temerrüt durumunda kayıp, iki faktöre bağlıdır. Birinci faktör, bankanın borçludan her bir birim risk için ne kadar tahsilat yapmayı beklemekte olduğudur. Eğer temerrüt sonrası elde edilecek tutar yeterli değil ise, bu durum “zarar yaratan kaybın” (Loss Given Default, LGD) ortaya çıkmasına neden olacaktır. İkinci faktör ise temerrüt anında bankanın riske atmış olduğu tutara eşittir, bu tutara da “temerrüt anındaki kullanım” (Exposure at Default, EAD) adı verilir.

Temerrüt olasılığı (PD), kolaylıkla ve sağlıklı bir biçimde hesaplanabilirken, bankalar açısından güvenilir LGD hesaplaması, veri kısıtları ya da bu değişkenin tek tek

bankalara özgü durumu nedeniyle mümkün olmayabilir. Temel ve gelişmiş içsel değerlendirme yöntemleri, bu açıdan farklılık gösterir. Temel yöntemde LGD değerleri gözetim otoritesi tarafından belirlenir. Gelişmiş yöntemde ise bankalar LGD değerini kendileri tahmin edebilirler. Örneğin iç derecelendirme yaklaşımı bağlamında, ipotekli konut kredilerinde ilişki (korelasyon) katsayısı sabitlenmiş ve 0,15 değeri kabul edilmiştir. Bunun dışında sermaye gerekliliği ve risk ağırlığı hesabı için benzer formüller kullanılmaktadır.

Basel II ve Temel Kredi Gruplarında Risk Ağırlıklandırma Oranları

Basel I'de özel sektör firmalarına verilen krediler risk yapısına bakılmaksızın, teminat yapısı dikkate alınarak büyük oranda % 100 risk ağırlığına sahipken, Basel II'deki standart yöntem altında risk ağırlığı kredi notuna bağlanmaktadır.

Basel I'de ağırlıklar beş kategoriye ayrılmış (%0, %10, %20, %50, %100), risk ağırlıklı varlıkların çok basit bir biçimde hesaplanmasına önem verilmiş, tek bir metodun tüm bankalara uyacağı varsayımı yapılmıştı. Uygulamada sorunlar yaşanması, daha esnek bir yaklaşıma geçilmesi gerektiğini ortaya koymuştur.

Yeni Basel II uzlaşısı ile bankaların ülkeler, bankalar ve kurumlar (firmalar) bazında aldığı risklere karşı tavrı, standart yöntemin risk duyarlılığını artırmak için geliştirilmiştir. Böylece ülkelerin ya da regülasyon otoritesinin kurallara mekanik bir biçimde uyup uymadığı değerlendirilmeyecek, daha esnek bir yaklaşım ortaya çıkacaktır.

Bankaların, ülkelerden (hükümetler, merkez bankası ve kamu sektörü kurumları) olan alacakları değerlendirilirken, uluslararası kredi derecelendirme kurumları tarafından yayınlanan notlar dikkate alınacaktır.

Devletlerden Alacaklar için Basel I'de %0 risk oranı uygulanırken, Basel II'de bu oran, % 20'den aşağı olmamak üzere (%20-50-100-150) risk ağırlıklandırmasına tabi kılınmıştır.

Ayrıca, yeni uzlaşıyla, henüz OECD ülkesi olmayan bankaların ve kurumların risk ağırlığının daha yüksek olması uygulaması kaldırılmıştır. Böylece Bankalar ve Kurumlar, ülkelerinin kredi notundan daha yüksek bir kredi notuna sahipse, yüzde 20'den daha düşük olmamak şartıyla daha düşük risk ağırlığı alabileceklerdir.

Parakende portföyde yer alan Firmalar için ise herhangi bir dış derecelendirme notu sözkonusu olmayacağından, bu firmalara ve kredilere standart % 75 risk ağırlığı uygulanacaktır.

Basel I'de Bankalar için % 20 risk ağırlık oranı uygulanmakta iken, Basel II'de (% 20- 50-100-150) öngörülmüştür. Basel II'de Bankalardan alacaklar için iki opsiyon öngörülmüştür. Ulusal denetim otoritesi bu opsiyonlardan birini seçerek uygulama inisiyatifine sahiptir. Birinci opsiyonda; banka, kurulu bulunduğu ülkenin risk derecesinden bir düşük derecedeki risk ağırlığına tabi tutulmaktadır.

Ancak, yüzde 150 risk ağırlığı olan ülke bankaları hariç, bankalara uygulanan risk ağırlığı yüzde 100'den daha fazla olamayacaktır şartı ileri sürülmüştür (BIS, 2004:18 (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>)).

İkinci opsiyonda ise, bankaların kendi rating notlarına göre riskleri ağırlıklandırılmaktadır. Opsiyonda, orijinal vadesi 3 ay ve daha kısa olan alacaklar için yüzde 20'den aşağı olmamak üzere, bir derece daha iyi risk ağırlığı uygulanmaktadır. Bu kolaylığın, yüzde 150 risk ağırlığına tabi olan bankalar için uygulanması öngörülmektedir.

Tablo: 6 - Bankalardan Alacaklar- Kuruluşlardan(firmalardan) Alacaklar

Kredi Notu (Credit assesment)	AAA'danAA-	A+'dan A-	BBB+'dan B-	BB+'dan B-	BB-altı	Notsuz (unrated)
Risk Ağırlığı	%20	%50	%100	%100	%150	%100

Kaynak: BIS, *The New Basel Capital Accord*, 2004, s.19 (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>)

Firmalardan/Kuruluşlardan Alacaklara bakıldığında, Basel I'de firmalardan olan alacaklara % 100 oranı uygulanırken, Basel II'de (%20-50-100-150) olarak öngörülmüştür. Kurumsal firmalar için de (sigorta firmaları dahil) rating notlarına ihtiyaç duyulmaktadır ve aynı oranlar uygulanmaktadır.

Basel I'e göre rating notu olmayan firmalardan alacaklar için de yüzde 100 risk ağırlığı uygulanmaktadır. Ulusal denetim otoriteleri, firmaların temerrüde düşme oranlarının yüksek olduğu durumlarda, rating notu olmayan firmalardan olan alacaklara uygulanacak standart risk ağırlığını (% 100) artırmaya yetkili kılınmıştır.

Perakende Krediler (retail credits) açısından bakıldığında; vadesi geçmiş perakende krediler hariç, perakende kredilerde yüzde 75 (% 75) risk ağırlığı uygulanmaktadır. Yeni Basel II düzenlemelerinde; perakende krediler şu kriterlerle tanımlanmaya çalışılmıştır (BIS, 2004:19) (<http://www.bis.org/publ/bcbs107b.pdf>).

- *Oryantasyon kriteri (orientation criterion)*; Risk, gerçek kişilerde veya KO-BI'lerde olmalıdır,

- *Ürün (product)kriteri*; Riskler, bireysel bankacılık ürünlerinden olmalıdır,

- *Yoğunlaşma (granularity) kriteri*; Perakende krediler portföyü yeterli düzeyde çeşitlenmiş olmalıdır,

- Perakende riskler düşük tutarda olmalıdır.

Gerçek kişilere yönelik bireysel krediler haricinde, bir firmaya yapılan kredilerin perakende kredi sayılabilmesi için iki ön koşul ileri sürülmektedir: a) Bir firmanın bir bankacılık grubuna olan, nakdi ve/veya gayri nakdi risk toplamı 1 Milyon Euro'nun altında olmalıdır. B) Bir firmanın yıllık satış hasılatı 50 Milyon Euro'nun altında olmalıdır.

Basel II'de Perakende kredi için tanımlanan 1 Milyon Euro ve 50 Milyon Euro limitleri piyasa için nisbeten yüksek kaldıkça, birçok kredi rating notuna ihtiyaç duymadan perakende kredi grubuna girecek ve % 100 risk ağırlıkları %75 risk ağırlığına düşecektir. Risk ağırlığındaki %25'lik azalma ise sermaye yeterliliği açısından bankalara olumlu bir katkı sağlayacaktır. Bu noktada, satış hasılatı 50 Milyon Euro'un altında olan firmalar KOBİ olarak kabul edilmektedir.

Basel II kriterleri, risk ağırlıklandırması yoluyla minimum sermaye gerekliliği üzerinde etki yaratmaktadır. Bilanço varlıklarındaki risk ağırlıklandırmasının düşüşü, (örneğin ipotekli konut kredilerinde standart yöntemde % 50'den % 35'e düşmüş (EMF, 2004), kredi/fonlama maliyetini azaltarak, kredi hacmini artırmış ve neticede kredi kuruluşlarının minimum sermaye gerekliliğini düşürme yönünde bir etki yaratmıştır. Tersinden bakıldığında, yani riske dayalı kredilendirme ve fiyatlandırma neticesinde, bilanço varlıklarına ilişkin risk ağırlıklarının değişmesi ve kredi derecelendirme notu düştükçe, kredinin (enstrümanın) risk seviyesi artacak, (bankalar dahil) kredi kuruluşları hem daha çok risk alacak, hem de karşılığında daha çok sermaye tutacaktır. Bu durum kullanılabilir kredi hacmi ve bilançolar üzerinde doğrudan etkili olacak ve daha çok kaynağın getiriden mahrum kalmasına ve kullanılacak kredilerin/fonlama maliyetlerinin artmasına yol açacaktır.

Basel II Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı İle Bilanço Varlıklarında Risk Bazlı Ağırlıklandırmanın ve Risk Odaklı Kredi Fiyatlamasının Çok Yönlü Etkileri

Basel II'nin yürürlüğe girmesi önemli değişiklikleri de beraberinde getirmektedir. Bunlardan bazıları şunlardır: a)Asgari sermaye gerekliliğinde değişme, b)Borçlanma maliyetlerinde değişme, c)Risk yönetimi uygulamalarında değişme, d)Kredilendirme davranışlarında (portföy tercihlerinde değişme, derecelendirme sistemi ve risk alma kararlarında değişme, konjonktürel etkiler vb.) değişme, e)Kurumsal yönetim ve rekabet yapısında (fiyatlamada farklı ölçüm yöntemlerinin kullanılması, itibar riski vb) değişiklik, f)Bilgi işlem ve sistem maliyetlerinde değişme, g)Fiyatlama ve sermaye tahsisinin etkinleşmesi, fiyatlamadaki değişikliklerin bankaya ve müşteriye yansımaya derecesi vb

Basel II bilanço varlıklarına uygulanacak risk ağırlıklarında, risk bazlı derecelendirme ve ağırlıklandırmaya dayalı (kademelendirmeli) bir değişim öngörülmektedir.

Buna karşın, ülkemiz açısından bakıldığında Kredi riski için gerekli olan sermaye miktarının saptanmasında, Standart Yöntem'in kullanılması durumunda, Basel I çerçevesinde Türkiye için geçerli olan OECD üyeliği ayrıcalığı ortadan kalkacaktır. Basel I'de, devletler, merkez bankaları ve bankalar için OECD üyesi ülke ayrımı yapılmakta ve bu ülkelerdeki bankalar daha az riskli olarak değerlendirilmektedir. Basel I'deki bu uygulama OECD üyesi olan, ancak kredi riski yüksek ülkeler açısından (Türkiye gibi) avantaj, OECD üyesi olmayan, ancak kredi riski göreceli olarak daha düşük ülkeler açısından bir dezavantaj oluşturmaktadır. Dolayısıyla, Basel II ile bir-

likte bu avantaj ve ayrıcalık ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla, ülkemizdeki kurum ve kuruluşlar, borçlanma maliyetini etkileyen hususları (dış derecelendirme notu, içsel derecelendirme notu, kredi türü, teminat kalitesi ve kredi fiyat farklılaşması vb.) daha fazla dikkate almak durumunda kalacaklardır.

Ayrıca, Basel II ile birlikte, risk bazlı ağırlıklandırma ve risk bazlı dışsal derecelendirilme kullanılmaya başlanacağı için, bazı ülkelere ve ülkelerdeki bankalara verilecek kredilerin risk ağırlığında ve dolayısıyla da bu ülkelere verilecek krediler için ayrılması gereken minimum sermaye gerekliliğinde önemli değişiklikler olacaktır. Bu değişikliğin en olumsuz şeklini yaşayacak ülkelerden biri Türkiye'dir. Basel II yürürlüğe girdiğinde, Türkiye'den olan alacakların risk ağırlığı %0'dan %100'e ve Türk bankalarından olan alacakların risk ağırlığı ise %20'den %100'e çıkacaktır. Bu nedenle, Basel II'yi uygulamaya bile, Türkiye'nin ve Türk bankalarının alacağı kredilerin faizinde artış, miktarında ise azalış olacaktır.

Basel II ile birlikte, derecelendirme notu bulunmayan şirketlere mevcut duruma ilaveten herhangi bir değişiklik gelmemekte, ancak yüksek derecelendirme notuna sahip şirketler diğerlerine göre daha avantajlı duruma geçmektedir.

Ayrıca Basel II'nin yürürlüğe girmesinden sonra kamu kağıtları da risk ağırlıklandırmasına tabi tutulacak ve bu kağıtların da artık bir risk ağırlığı olacaktır. Halihazır ülke derecesine göre Türkiye'nin risk ağırlığı %100'e çıkacaktır. BIS, ülkelere kendi parası cinsinden yurtiçi borçlanmaları için %0 risk ağırlığı belirleyebilme esnekliğini sunmaktadır. Ancak, Türkiye'nin yurtiçi de olsa yabancı para cinsinden borçlanmasının ve yurtdışında ihraç ettiği Eurobond veya diğer borçlanma senetlerinin Risk ağırlığı %100 olacak, dolayısıyla da bu kağıtlara yatırım yapan bankalar (yerli veya yabancı) % 8 sermaye yükü ile karşılaşacaklardır.

Basel II ile birlikte, gelişmekte olan ülke bankaları, en azından başlangıç aşamasında uzunca bir süre kredi riski için Standart Yöntemi kullanma durumunda kalırken, G-10 ve AB'deki bankalar, kredi ve operasyonel riskler için içsel yöntemlerin kullanımına daha öncelikle geçebileceklerdir. Bu durum, sermaye yeterliliği konusunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak gelişmiş ülke bankalarının, gelişmekte olan ülkelerdeki bankalarla birleşme, onları satın alma şeklinde yaşanacak bir konsolidasyon sürecini de başlatabilecektir. Şu anda bu tür bir sürecin ülkemiz için başlamış olduğu ve önümüzdeki dönemde yabancı bankaların payının daha da artacağı söylenebilir.

Basel II'nin reel sektöre yönelik olarak da, derecelendirme gereksiniminde, kurumsal yönetim yapısında, kabul edilen teminat türünün değişmesinde, borçlanma maliyetinin seviyesinde ve oynaklığında çeşitli değişikliklere neden olması beklenmektedir.

Ekonomiye yönelik olarak yeni uzlaş, özetle, finansal aracılık fonksiyonunun etkinleşmesi, kurumsal yatırımcı olarak bankaların "risk iştahı"nın değişmesi, banka, finansal araçlar ve banka müşterisi şirketlerdeki kurumsal yönetim yapısındaki iyileşmenin kayıtdışılık, şeffaflık ve sermaye piyasalarının etkinliğini artırması vb. hususlarda çeşitli etkiler doğuracaktır. (BDDK, 2004:20)

Diğer taraftan, AB standartlarına dolaylı olarak uyumlaştırma anlamına da gelen Basel II, ülkemiz açısından daha sağlam ve daha etkin bir bankacılık sistemi için sunulmuş bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Basel II ile beklenen başlıca faydalar şunlardır: a) Bankalarda ve şirketlerde risk yönetim kültürünün ve etkinliğinin artması, b) Bankaların aracılık fonksiyonlarını daha etkin biçimde yerine getirmesi, c) Bankalar ve şirketler tarafından kamuya açıklanacak bilgiler aracılığıyla piyasa disiplininin artması, d) Bankaların sermaye düzeylerinin maruz kaldıkları risklere paralel olması, e) Bankaların müşterileri konumundaki reel sektör şirketlerinin şeffaflık ve kurumsal yönetim yapılarında iyileşme f) Etkin bankacılık sistemine ve uluslararası standartlara geçiş için altyapı oluşturması g) Yüksek bilgi işlem ve insan kaynağına yatırım yapılması.

Yukarıdakilere ilaveten, Basel II'nin etkileri bir başka açıdan, farklı başlıklar ve ana kavramlar olarak aşağıda özetlenmiştir.

Bankalara Olan Muhtemel Etkiler: Basel II'nin bankalara olan etkisi, yukarıdakilere ilaveten, üç farklı kavramsal temelde zikredilebilir.

I.Temel: Basel II'nin veri ve risk yönetim modeli ve süreçlerine ilişkin getirdiği gereklilikler, bankalar açısından şu hususları mümkün kılmaktadır: Daha etkin kredi portföy yönetimi ve fiyatlandırma, (istihbarat/analiz, kredi tahsis ve kredi izleme)den oluşan geleneksel kredilendirme yöntemi ile fonlama maliyeti+kar payı)ndan oluşan geleneksel fiyatlama yaklaşımının değiştirilmesi, sorunlu banka kredileri seviyesinde düşüş, müşteri ilişkileri yönetiminde etkinlik, faaliyetleri desteklemek için gerekli sermaye oranında azalma ve bu sayede artan sermaye ve hissedar değeri getirisi. Borçlanma maliyetini etkileyen hususları (dış derecelendirme notu, içsel derecelendirme notu, kredi türü, teminat kalitesi ve kredi fiyat farklılaşması vb.) daha fazla dikkate alma.

II.Temel: Basel II'nin risk yönetimini ve sermaye dağıtımını bankanın stratejik karar verme sürecine dahil edilmesi gereksinimi şu hususları olanaklı hale getirmektedir. Daha verimli sermaye dağıtımı, müşteri/ürün segmentlerinde daha iyi karar alabilme yeteneği.

III.Temel: Kaliteli risk yönetim altyapısını detaylandıran dış raporlama gereklilikleri şu hususları yapmaya fırsat tanımaktadır.: Müşteri güveni ile desteklenen yüksek itibar seviyesi, kredi derecelerinin iyileştirilmesi, özsermaye maliyetinin azaltılması.

Hazine Borçlanmasına Olan Muhtemel Etkiler: Kamu borçlanma senetlerinin sermaye avantajının ortadan kalkması, ülke notunun öneminin artması, OECD ülkesi olma avantajının ortadan kalkması, borçlanma maliyetlerine ilişkin konjonktürel etkiler olması ihtimali, IMF, Dünya bankası vb.uluslararası kuruluşların değerlendirmelerinin öneminin artması, etkinin boyutu borç verici konumundaki ulusal ve uluslararası bankaların kullandığı ölçüm yöntemine bağlı olacaktır.

Reel Sektöre Olan Muhtemel Etkiler: Daha şeffaf ve standart bir finansal raporlama ihtiyacının artması, kredilendirme, derecelendirme sürecine tabi olma, kurumsal

yönetim yapısına ilişkin değişim, kabul edilen teminat türlerinin farklılaşması, borçlanma maliyetlerinin farklılaşması, kullanılan kredinin büyüklüğüne ve kredi veren bankaca kullanılan ölçüm yöntemine bağlı olacaktır.

Kurumsal Yönetim, Finansal Raporlama ve Veri Sunum Kalitesi ve Piyasa Farklılaştırmasına Olan Etkiler: Yönetim, yönetim yapısı ve personel kalitesinde iyileşme, amaçlar ve ürünler ile hizmetlerde gelişme, finansal raporlama, muhasebe, iç kontrol ve risk yönetim sistemlerinin kurulması ve/veya etkinleştirilmesi,, finansal yönetim kalitesinde artış, iş akışları ve süreç yönetiminde etkinlik, ürün/hizmet ve teknoloji seviyesinde gelişme, satış ve pazarlama faaliyetleri, Pazar konumu, rekabet , müşteriler ve tedarikçiler, güvenilirlik ve iletişim kanallarının açık olma gereği, Basel II neticesinde bankaların şeffaf, güvenilir ve etkin bir finansal raporlama ve muhasebe sistemine sahip olan, kredibilitesi ve risk derecelendirme notu daha yüksek firmaları kredilendirmeyi tercih etmelerine doğru bir yönelim ve gidişatın gözlenmesi.

BDDK Açısından Muhtemel Etkiler: Denetim ve gözetim yaklaşımlarında ve tekniklerinde değişim ihtiyacının artması, yasal düzenleme çerçevesinde (regulatory framework) değişiklik ve ek düzenleme ihtiyacının artması, uzmanlaşma, eğitim, bankalarla ve diğer ilgili kesimlerle etkin diyalog, sistem altyapısının oluşturulması ve piyasa disiplininin etkin şekilde izlenmesi, bankaların risk profili ve stratejilerine göre sermaye seviyelerini değerlendirmek için gerekli süreçlere sahip olup olmadıklarının takibi, sözkonusu süreçler kapsamında banka sermayesini olumsuz etkileyecek faktörlerin belirlenmesi amacıyla geleceğe yönelik stres testlerinin yapıp yapılmadığının izlenmesi, denetleyici otorite olarak, bankaların iç sel sermaye değerlendirmelerinin ve sermaye yeterlik stratejilerinin incelemesi ve değerlendirilmesi, bankaların minimum sermaye yeterlilik rasyolarının üzerinde sermaye yeterliliğine sahip olmaları konusunda yaptırım gücüne sahip olunması, banka sermayelerinin minimum yeterlilik düzeyinin altına düşmesinin engellenmesi, gerektiğinde önceden müdahale edilmesi.

Ekonomi Açısından Muhtemel Etkiler: Alternatif finansman kaynaklarının payının artması, azalan sermaye gereksinimi ile reel sektöre ek kaynak sağlanabilmesi şansı, bankalar, diğer finansal sektörler ve banka müşterisi olarak şirketlerdeki kurumsal yönetim (corporate governance) yapılarının iyileşmesi, kurumsal yatırımcı olarak bankaların risk alma isteklerinde oluşacak değişmelerin etkileri ve konjonktürel etkiler.

SONUÇ

Basel II ile birlikte çok çeşitli değişiklikler getirilmektedir. Yeni yaklaşım ile, risk bazlı kredilendirme ve fiyatlandırmaya dayalı risk odaklı (risk-based) bir yaklaşıma geçilmekte ve bilanço varlıklarına ilişkin risk ağırlıkları değiştirilmektedir. Kredi riski, derecelendirme notuna göre belirlenmekte ve bankaların sermaye yeterliliklerini kendilerinin değerlendirmesi istenmektedir. Risk derecelendirme notları ve bilanço varlıklarına ilişkin risk ağırlıklarının değişmesi ise, (banka dahil) kredi kuruluşları ile

kredi hacmi, maliyeti, minimum sermaye gerekliliği, bilançolar vb. üzerinde doğrudan etkili olacaktır.

Bunlara ilaveten, yeni uzlaş, derecelendirme, risk yönetimi, denetim ve iç kontrol etkinliği, piyasa disiplini, şeffaflık, geçiş ve uyum maliyeti, kurumsal yönetim fırsatı, öğrenme ve değişim süreci, rekabet, kolektif çaba ve proaktif olma gibi çeşitli etkileri olan yenilikler de içermektedir.

Basel II ile birlikte, etkin risk yönetimi/derecelendirme sistemleri ile yüksek risk derecelendirme notuna sahip ülkeler/şirketler diğerlerine göre daha avantajlı duruma geçmektedir. Türkiye'nin OECD üyeliği ayrıcalığı ortadan kalkmakta ve Türkiye'den olan alacakların risk ağırlığı artmaktadır. Bu da, alınan kredi faizlerinin artması, miktarının azalması anlamına gelmektedir.

Basel II, kredi ve piyasa risklerinin yanı sıra operasyonel risk için de ilave bir sermaye yükü ve yükümlülüğü getirmektedir. Risk bazlı ağırlıklandırma ve risk bazlı dışsal derecelendirilmenin kullanıma girecek olması nedeniyle, risk ağırlıklandırmasının artması, kredi/fonlama maliyetindeki artış ile ilave sermaye yükümlülüğü ve minimum sermaye gerekliliğindeki artışı da beraberinde getirecektir. Neticede, Basel II, sermaye yeterliliği konusunda karşılaştırmalı üstünlüğe sahip olacak bankaların rekabetçilik yeteneğini, hem ulusal hem de uluslararası piyasalarda bu bankalar lehine olumlu yönde etkileyecektir.

Basel II'nin ülkemiz açısından öneminin çeşitli açılardan proaktif irdelenerek gerekli hazırlıkların yapılmasında yarar görülmektedir. Bunlar; kaynak yönetimi kalitesi, etkin risk yönetimi, finansal istikrar, kurumsal yönetim, AB uyum süreci ile uluslararası yatırım ve işbirliği fırsatları vb.dir.

'Kritik' başarı faktörleri olarak öngörülen hususlardan bazıları şunlardır. Kurumsal hedeflerin belirlenmesi, kurumsal fırsatların yakalanması için hazırlık çalışmalarının önceliklendirilmesi ve takvimlendirilmesi, bankaların geçiş süresine ilişkin hazırlıkların tamamlanması ve hayata geçirilmesi amacıyla değerlendirilmesi, bu 'yolculuktaki' 'doğru' iş ortaklarının belirlenmesi, kurumsal iş ve risk yönetim yetkinliklerinin iyileştirilmesi, bankalar ile daha şeffaf bir ilişkinin yaratılması.

Bu nedenle, ülkemiz açısından Basel II'nin olumsuz etkilerinin azaltılması, uluslararası rekabet gücünün ve etkinliğinin artırılması önem arz etmektedir. Dolayısıyla, AB direktifleri ve Basel II'nin uygulanışına ilişkin BIS düzenlemeleri de gözönünde tutularak, (BIS, 2004), (ilgili tüm tarafların kendi bireysel yol haritalarına ve hareket planlarına ilaveten), BDDK, TBB, bankalar vb.tüm ilgili taraflarca gerekli adımların, gerçekçi, iddialı ve koordinatör bir master plan çerçevesinde gecikmeksizin atılmasında ve uyum ve veri toplama altyapılarının oluşturulmasında yarar görülmektedir.

Bu doğrultuda, (yasa koyucu, devlet, hükümet, gözetim ve denetim kurumları, bankalar, reel sektör temsilcileri, şirketler, uzman ve teknik komiteler, çalışma, yönlendirme ve sayısal etki grupları, danışmanlar vb.) konuyla ilgili "tüm" tarafların

etkin katılımı, istişaresi ve koordinesi sağlanmalıdır. Dinamik bir değerlendirme sürecine, koordinasyona, standartlara, normlara ve çalışma esaslarına dayalı etkin bir organizasyonel yapı oluşturulmalıdır. Ülke genelinde atılacak adımlar için gerekli yasal düzenleme çerçevesi de, yine tüm tarafların mutabakatı ve etkin koordinesi sağlanarak oluşturulmalıdır.

Kamusal ve düzenleyici otoriteler, vergi mevzuatı, kayıtdışı ekonomi, düzenleme ve uygulama çalışmalarında işbirliği gibi hususları da dikkate almak durumundadır. Sektör kuruluşlarında ise bilgilendirme, destek ve danışmanlık faaliyetleri de öne çıkmaktadır. İşletmelerce dile getirilen diğer hususlara ilaveten şu konularda da yoğunlaşılması önerilmektedir. (Kurumsal yönetim ilkeleri, iç denetim, iç kontrol ve risk yönetimi, özkaynaklar ve finansal planlama, belge ve kayıt düzeni, finansal raporlama ve muhasebe sistemi, yeni finansman kaynakları, teknolojik altyapı, insan kaynakları ve eğitim, uyum analizi ve yol haritası konusunda gerekli alt yapıların oluşturulması, etkinliklerinin artırılması vb.)

Bankalar bünyesinde kredi riski, piyasa riski, operasyonel risk, faiz oranı riski ve likidite riski yönetimlerine ve portföy bazında sayısal etki çalışmalarına ilişkin seçilecek strateji, model ve uygulamalar ile içsel özkaynak değerlendirme sistemlerine vb. ilişkin çalışmaların planlanarak etkin ve koordineli bir şekilde realizasyonu önem taşımaktadır.

Ayrıca, Basel II'nin içeriğine ve tüm ilgili taraflara yönelik olarak; ülke genelinde tüm tarafları ve iktisadi birimleri bilgilendiren, ulusal uygulama tercihlerini ve yerel etkilenme derecelerini periyodik olarak ölçen, uygulanacak stratejileri, tercihleri ve sonuçlarını ortaya koyan tüm gerekli alt yapısal çalışmaların gerçekleştirilmesi uygun olacaktır.

Ayrıca, banka ve şirketlerin öncelikle, daha kurumsal ve daha şeffaf bir yapıya kavuşturulması, kredi ve operasyonel risk veri setlerini de içeren risk derecelendirme ve risk yönetim kültürü ile sistemlerinin ve modellerinin oluşturularak etkinliğinin artırılması, uyumdaki en önemli hususlardan birisidir. Bunun yanında, risk derecelendirmesinin başlatılması, bankaların sermaye düzeylerinin maruz kaldıkları risklere paralel bir yapı arzemesi, gerekli teknolojik donanım ve insan kaynaklarına yatırım yapılması ve tüm gerekli eğitim programlarının koordineli bir şekilde oluşturulması ve gerçekleştirilmesi hususları da, kaybedilen zamanın kaybı açısından, 'proaktif' bir adım anlamında büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- ALTMAN, E. ve SAUNDERS, A. "Credit Risk Measurement: Developments Over the Last 20 Years", *Journal of Banking & Finance*, 21, 1998
- BDDK, Yeni Basel Sermaye Yeterliliği Uzlaşısı (Basel-II), Aralık 2004
- BDDK, 10 Soruda Yeni Basel Sermaye Uzlaşısı (Basel-II), Ocak 2005

- BIS, Basel Committee on Banking Supervision, **The Basel Capital Accord**, 1988 (<http://www.bis.org/publ/bcbs04A.pdf>)
- BIS, Bank of International Settlements, Basel Committee on Banking Supervision, **Overview of the New Basel Accord**, 2001
- BIS, (<http://www.bis.org/bcbs/aboutbcbs.htm>)
- BIS, (<http://www.bis.org/publ/bcbs107.htm>)
- BIS, Basel Committee, **The Basel New Capital Accord: Consultative Document**, January 2001, (<http://www.bis.org/publ/bcbsca03.pdf>)
- BIS, Basel Committee, **The Internal Ratings-Based Approach**, Supporting Document to the New Basel Capital Accord, Consultative Document, 2001
- BIS, Basel Committee, **The New Basel Capital Accord: An Explanatory Note**, 2001
- BIS, Basel Committee , **QIS 3-Third Quantitative Impact Study**, 1 October 2002 (<http://www.bis.org/bcbs/qis/qis3.htm>)
- BIS, **Basel II: International Convergence of Capital Measurement and Capital Standards: A Revised Framework**, June 2004
- BIS, Basel Committee, **Basel II: Revised International Capital Framework:History**, 26 June 2004; (<http://www.bis.org/publ/bcbsca.htm>)
- BIS, Basel Committee, **Implementation of Basel II: Practical Considerations**, June 2004
- BIS, Basel Committee, **An Explanatory Note on the Basel II IRB Risk-Weight Functions**, July 2005, (<http://www.bis.org/bcbs/irbriskweight.pdf>)
- EMF, **Position Paper on the Weighting of Covered Bonds**, 16.4.2004
- KORKMAZ, T., "Bankalarda Kredi Riski Ölçümünde Alternatif Yöntemler", **Active**, Tem-Ağust. 2004
- LEE, Kidder, "**Basel II: Roadblock or Opportunity?**", **Mortgage Banking**, September 2003
- NYUGEN, Van, **Basel II: What are the Economic Consequences?**, 2004, (www.economic-research.bnpparibas.com)
- REICLING, P. **The New Basel Capital Accord Effects on MSEs in Central and Eastern Europe**, 2002,
- TBB, **Basel Komitesi İstişari Raporu:Yeni Bir Sermaye Yeterliği Çerçevesi**, 31.3.2000
- TBB, **Basel Komite Yeni Sermaye Yeterliliği Düzenlemesi**, Ekim 2002
- TBB, **Risk Yönetimi ve Basel II'nin KOBİ'lere Etkileri**, no:238, Eylül 2004
- (www.uni-magdeburg.de),